

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

จากการพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมา ประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเกษตรกรรมมีเป้าหมายระยะยาวคือ การผลิตสินค้าด้านการเกษตรให้พอเพียงกับการบริโภคภายในประเทศและเหลือส่งออกเพื่อนำเงินตราเข้าประเทศ การเพิ่มปริมาณการผลิตในระยะแรกทำโดยการเพิ่มพื้นที่การผลิต ต่อมามีการวิจัยพันธุ์พืชเพื่อความเหมาะสมกับพื้นที่และฤดูกาล จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานที่จะสนับสนุนการเพิ่มผลผลิต เช่น ระบบชลประทาน ข้าวก็เป็นพืชอย่างหนึ่งที่ได้รับการพัฒนาในแนวทางดังกล่าว แม้จะเป็นพืชหลักที่คนไทยบริโภค แต่ข้าวยังสามารถส่งออกและนำเงินตราเข้าประเทศมาโดยตลอด การพัฒนาด้านเกษตรกรรมเราไม่ได้ทำโดยลำพัง ปัจจุบันประเทศผู้ผลิตข้าวรายอื่นหรือแม้แต่ประเทศที่เคยเป็นผู้ซื้อข้าวจากไทยได้พัฒนาการผลิตข้าวจนเป็นประเทศส่งออกได้เช่นเดียวกัน ดังนั้นการแข่งขันด้านการค้าข้าวในตลาดโลกจึงรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ ได้มีการนำกลยุทธ์ทางการค้ามาใช้เพื่อเอาชนะคู่แข่ง เช่น การขายข้าวเงินผ่อนระยะยาว การขายข้าวเพื่อแลกเปลี่ยนกับผู้ซื้อ เป็นต้น จนอาจจะพูดได้ว่าตลาดข้าวเป็นตลาดของผู้ซื้อ สถานการณ์เช่นนี้อาจจะวิเคราะห์ได้ว่าน่าที่จะมีข้าวส่วนหนึ่งเป็นส่วนเกินความต้องการบริโภค ดังนั้น จึงน่าที่จะหาวิธีลดปริมาณการผลิตข้าวให้อยู่ในระดับที่พอดีกับความต้องการของโลก และนำทรัพยากรที่เหลืออยู่ไปใช้ในการผลิตพืชตัวอื่นหรือสาขาการผลิตอื่น

การผลิตข้าวในประเทศไทยแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท กว้างๆ คือ ข้าวนาปี และข้าวนาปรัง (ศักดิ์ชัย สุวรรณไพฑูรย์ , 2525 : 19) ข้าวนาปีจะผลิตในฤดูฝนส่วนข้าวนาปรังจะผลิตในฤดูแล้ง การผลิตข้าวนาปีเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคของผู้ผลิตเมื่อเหลือจึงเก็บไว้ขาย ส่วนการผลิตข้าวนาปรังเป็นการผลิตในเชิงพาณิชย์เกือบทั้งหมด ข้าวนาปรังเป็นข้าวที่มีความชื้นสูงเก็บได้ไม่นาน ข้าวนาปรังเป็นพืชที่ใช้น้ำมาก ในระยะเวลาประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา พื้นที่ปลูกข้าวนาปรังเพิ่มขึ้นจากประมาณ 2 ล้านไร่ในปี 2517 (ผลผลิตประมาณ 1.0 ล้านตัน) เป็นประมาณ 6 ล้านไร่ไว้ในปี 2539 (ผลผลิตประมาณ 4.3 ล้านตัน) การเพิ่มผลผลิตอย่างรวดเร็วนี้อาจจะเป็นการนำไปสู่การผลิตที่เกินความต้องการก็เป็นได้ ซึ่งทำให้ราคาข้าวทั้งนาปรังและนาปีตกต่ำลง

ปัญหาดังกล่าวนำไปสู่การหาแนวทางการลดพื้นที่การปลูกข้าวนาปรังของรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมปลูกพืชฤดูแล้งชนิดอื่น (ซึ่งใช้น้ำน้อยกว่าด้วย) การส่งเสริมการเลี้ยงปศุสัตว์แทนการทำนาฤดูแล้ง ฯลฯ แต่การที่จะนำไปสู่การลดพื้นที่ปลูกข้าวนาปรังอย่างได้ผลนั้นจะต้องทราบถึงเหตุผลที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจปลูกข้าวนาปรัง ซึ่งก็พบว่าปลูกข้าวนาปรังกว่า 70 %

อยู่ในเขตชลประทาน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2531) ดังนั้นจึงตั้งข้อสังเกตว่าปริมาณน้ำชลประทานและแรงงูในอันเนื่องมาจากราคานั้นจะเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจปลูกข้าวนาปรัง เมื่อต้องการจะควบคุมปริมาณการผลิตข้าวนาปรังก็จำเป็นต้องศึกษาถึงปัจจัยดังกล่าวว่ามีอิทธิพลจริงหรือไม่และมากน้อยเพียงใด

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาปริมาณผลผลิตของข้าวนาปรังในเขตพื้นที่ชลประทาน
- 2) เพื่อศึกษาการตอบสนองของปริมาณผลผลิตข้าวนาปรังต่อปัจจัยต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการผลิต ได้แก่ ปัจจัยราคา และปัจจัยน้ำชลประทาน

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทำให้สามารถพยากรณ์ปริมาณผลผลิตข้าวนาปรังในเขตพื้นที่ชลประทาน
- 2) ทำให้ทราบถึงการตอบสนองของปริมาณผลผลิตข้าวนาปรังต่อระดับราคา และการจัดสรรน้ำชลประทานในเขตพื้นที่ชลประทาน

1.4 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาจะเป็นการศึกษาในด้านการผลิต (supply) ข้าวนาปรัง ทั้งนี้จะมุ่งศึกษาการตอบสนองของพื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปรังต่อราคาผลผลิตข้าวและปริมาณน้ำชลประทาน เฉพาะในเขตพื้นที่โครงการชลประทาน ซึ่งมีความพร้อมและสมบูรณ์ในด้านข้อมูลที่จะใช้ในการศึกษาและเป็นตัวแทนของโครงการต่างๆ ในโครงการชลประทานเจ้าพระยาใหม่ทั้งฝั่งขวาและฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาและมีระบบคลองส่งน้ำที่สมบูรณ์ ซึ่งมี 4 โครงการ คือ โครงการชัยสูตร โครงการสามชุก โครงการมหาราช และโครงการเริงราง โดยโครงการเหล่านี้จะอยู่ในงานระบบส่งน้ำที่ต่างกัน คือ งานระบบส่งน้ำลุ่มแม่น้ำน้อย งานระบบส่งน้ำลุ่มแม่น้ำสุพรรณ งานระบบส่งน้ำลุ่มคลองชัยนาท-ป่าสัก และงานส่งน้ำลุ่มคลองชัยนาท-อยุธยา ตามลำดับ ที่เลือกศึกษาพื้นที่โครงการต่างๆ ในโครงการชลประทานเจ้าพระยาใหญ่เพราะเป็นแหล่งผลิตข้าวนาปรังที่มีสัดส่วนสูงที่สุดในประเทศคือกว่า 40 % สำหรับระยะเวลาการศึกษาจะเริ่มตั้งแต่ปี 2529 - 2539 รวม 11 ปี เพราะข้อมูลที่เกี่ยวข้องและต้องการเป็นรายโครงการชลประทานที่สามารถเก็บรวบรวมได้ขณะนี้คือ ปี 2539

1.5 ระเบียบวิธีวิจัย

วิธีการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ

1) การศึกษาในเชิงพรรณนา ศึกษาเรื่องของสายพันธุ์ พื้นที่เพาะปลูกและรูปแบบการผลิตข้าวภายในประเทศ นโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการผลิตข้าว กลไกการค้าข้าว โครงสร้างพื้นฐานด้านการชลประทานที่ใช้สนับสนุนการปลูกข้าวในฤดูแล้ง ราคาข้าวและต้นทุนการผลิต

2) การศึกษาในเชิงปริมาณ เป็นการนำเครื่องมือทางเศรษฐมิติมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยสร้างแบบจำลองของอุปทานข้าวนาปรังในโครงการที่จะศึกษาขึ้นแล้วใช้สมการ regression ประมาณว่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรต่าง ๆ ที่ศึกษาโดยใช้วิธีกำลังสองน้อยที่สุด ตามสมการที่ปรากฏในแบบจำลอง

1.6 โครงสร้างของการศึกษา

การศึกษาแบ่งออกเป็น บทแรกเป็นบทนำ บทที่ 2 กล่าวถึง ทฤษฎีและแบบที่จำลองที่ใช้ในการศึกษา บทที่ 3 เป็นการศึกษาถึงลักษณะของปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำการศึกษา คือ ข้าว การกำหนดราคาข้าวและการชลประทาน บทที่ 4 เป็นการศึกษาถึงโครงการชลประทานเจ้าพระยาใหญ่ ซึ่งเป็นโครงการชลประทานที่มีพื้นที่รับน้ำมากที่สุดในประเทศไทย และโครงการชลประทานซึ่งเป็นโครงการย่อยและเป็นตัวแทนในการศึกษาจำนวน 4 โครงการ ในลักษณะโครงสร้างของระบบชลประทาน รูปแบบการปลูกข้าวนาปรังและการตลาด บทที่ 5 เป็นผลการศึกษา บทที่ 6 จะเป็นบทสรุปและข้อเสนอแนะ

ตาราง 1.1 แสดงเปรียบเทียบพื้นที่ปลูกและผลผลิตข้าวนาปรังปีการเพาะปลูก
2528 / 2529 – 2540 / 2541

ปีเพาะปลูก	พื้นที่ปลูก (ไร่)	%การเพิ่ม -ลด จากปีก่อน	ผลผลิตรวม (ตัน)	%การเพิ่ม -ลด จากปีก่อน	ผลผลิตเฉลี่ย (กก./ไร่)
2528 / 29	3,985,296	- 9.73	2,334,114	- 11.25	586
2529 / 30	3,627,960	- 8.97	2,042,164	- 12.51	563
2530 / 31	4,503,654	+ 24.14	2,713,463	+ 32.87	603
2531 / 32	5,330,046	+ 18.35	3,239,240	+ 19.38	608
2532 / 33	5,243,809	- 1.62	2,124,391	- 34.41	465
2533 / 34	3,705,481	- 29.34	2,290,799	+ 7.83	628
2534 / 35	4,494,027	+ 20.89	2,881,528	+ 25.63	658
2535 / 36	4,411,422	- 1.84	2,956,892	+ 2.62	673
2536 / 37	3,098,191	- 29.77	1,964,588	- 33.56	652
2537 / 38	4,303,971	+ 38.92	2,949,999	+ 50.16	694
2538 / 39	5,946,012	+ 38.15	4,286,864	+ 45.31	726
2539 / 40	6,436,596	+ 8.2	4,549,755	+ 6.13	717
2540 / 41	7,231,378	+ 12.3	4,791,385	+ 5.31	677

ที่มา : กรมส่งเสริมการเกษตร

ตาราง 1.2 แสดงปริมาณและมูลค่าของการส่งออกข้าว ปี 2528 – 2533

ปี	ปริมาณ (พันตัน)	มูลค่า (ล้านบาท)
2528	4,017.2	22,524.1
2529	4,523.6	20,314.8
2530	4,443.3	22,703.0
2531	5,089.4	34,676.4
2532	6,140.3	45,462.0
2533 ^{1/}	3,926.8	27,270.7
อัตราเพิ่มร้อยละ	0.41	12.61

หมายเหตุ : ^{1/} ตัวเลขเบื้องต้นจากสภาพหอการค้า

ที่มา : กรมศุลกากร

ตาราง 1.3 แสดงพื้นที่เพาะปลูกผลผลิตต่อไร่ และผลผลิตรวมข้าวของโลก ปี พ.ศ. 2528/29 - 2532/33

ปี	พื้นที่เพาะปลูก (ล้านไร่)	ผลผลิตต่อไร่ (กิโลกรัม)	ผลผลิตรวม (ล้านตันข้าวเปลือก)
2528/29	905.63	517	468.6
2529/30	907.50	516	468.5
2530/31	884.38	524	463.2
2531/32	910.00	537	489.0
2532/33	913.75	551	503.3
อัตราเพิ่มร้อยละ	0	1.69	1.87
คาดคะเนปี 2533/34	911.25	564	514.0

ที่มา : World Grain Situation and Out look ฉบับเดือนธันวาคม 2533